

Izlaganje sa znanstvenog skupa
UDK 321.74 (497.1) + 330.342.151 (497.1)

Lažne i zbiljske proturječnosti političkog sistema

Zdravko Tomač

Fakultet političkih nauka, Zagreb

Sažetak

Rasprava o protuslovljima političkog sistema socijalističkog samoupravljanja morala bi uključiti razmatranje nekoliko načelnih problema. Prvo, ona bi morala odgovoriti na pitanje što su uzroci dominacije politike nad ekonomijom u jugoslavenskom društvu. Drugo, podrazumijeva li, i u kojoj mjeri, ugrađivanje elemenata građanskog društva u ekonomiju i jačanje elemenata građanske demokracije u političkom sistemu? Treće, valjalo bi raspraviti karakter i sistemske funkcije države u samoupravnom društvu. Četvrto, nužno je odrediti odnos između samoupravnih, s jedne strane, i poslovnih, upravnih i političkih struktura, s druge strane, u procesima društvenog odlučivanja. Peto, uvažavajući spoznaje zadobivene analizom prethodnih problema, trebalo bi odrediti pravce razvoja jugoslavenskoga političkog sistema. Autor ukazuje na neke aspekte naznačenih problema i upućuje na moguće odgovore.

Opća je tema našeg razgovora protuslovlja ili proturječnosti u političkom sistemu socijalističkog samoupravljanja. Za razgovor na ovom okruglom stolu izabrana je jedna od glavnih proturječnosti, proturječnosti između politike i ekonomije u jugoslavenskom društvu. U posljednje vrijeme o toj se temi mnogo diskutira i mnogo piše. Mišljenja su vrlo podijeljena, suprotstavljena. Zato mi se čini da bi bilo nužno sporazumjeti se o nekim polaznim pretpostavkama naše rasprave, ne samo ovdje, nego i u jugoslavenskom društvu u cjelini, jer zbog velikih razlika u odnosu na neka fundamentalna pitanja našeg sistema dolazi i do velikih razlika ne samo u traženju mjera izlaska iz sadašnjih teškoća, nego i u globalnoj strategiji razvoja političkog sistema, odnosno daljnjem razvijanju socijalističkog samoupravljanja. Zbog toga bih, samo u obliku teza, ukazao na neke načelne probleme.

Prvo pitanje na koje valja potražiti odgovor jest utvrđivanje uzroka dominacije politike nad ekonomijom u socijalističkim sistemima. U kojoj je mjeri dominacija politike (političkog sistema) svjesno programirano opredjeljenje, a u kojoj je mjeri ona u praksi, zbog raznih razloga, snažnija od željenog i programiranog? U vezi s tim pitanjem morali bismo vidjeti kakva

je situacija u različitim političkim sistemima suvremenog socijalizma, odnosno u kojoj mjeri komunistička ideologija zahtijeva dominaciju politike nad ekonomijom, te kako smo mi tu koncepciju primijenili i razradili u našem političkom sistemu socijalističkog samoupravljanja.

Drugo, morali bismo odgovoriti na pitanje da li na sadašnjem stupnju razvoja našeg političkog sistema treba, s obzirom na razvoj proizvodnih snaga, objektivne proturječnosti, nedovoljnu razvijenost društva, jačati elemente građanskog društva, odnosno kako ih jačati. Tu su mišljenja vrlo različita. Postoji načelna suglasnost da treba jačati ekonomske zakonitosti, tržište, robnu proizvodnju i sve ono o čemu se govori u dugoročnom programu ekonomske stabilizacije. Međutim, prilikom predlaganja konkretnih mjera nestaje i načelna suglasnost. Mnogi pri tome ističu da postoji sve veći pritisak da se vratimo nekim rješenjima građanske demokracije, zakonitoj posljedici restauracije ekonomskog liberalizma, odnosno da ugrađivanjem elementa građanskog društva u ekonomiji zakonito dolazi do pritiska da se u sistem ugrađuju i elementi građanske političke demokracije. S tim u vezi može se postaviti i pitanje da li se, odnosno u kojoj se mjeri može uspješno kombinirati građanski liberalizam u ekonomiji i delegatski sistem u organiziranju političke vlasti.

Treće, valja odgovoriti na pitanje da li u našem sistemu na sadašnjem stupnju razvoja treba, odnosno gdje i kako treba, jačati ulogu države, da li je nužno, i u kojoj mjeri, ugrađivati u sistem elemente državnog socijalizma ili smo došli na stupanj razvoja kada možemo radikalno smanjivati elemente državnog socijalizma i zalagati se za razvoj »čistoga samoupravnog sistema«.

Četvrto, trebali bismo potražiti odgovore na pitanje o odnosima samoupravnih struktura, jedne strane, i poslovnih, izvršnih, upravnih i političkih struktura, s druge strane, u procesima odlučivanja i razgraničavanja međusobnih kompetencija, odnosno bilo bi nužno analizirati da li smo njihove međusobne odnose dobro postavili u sistemu. Da li zbog toga što nisu razgraničena prava, obaveze i odgovornosti između samoupravnih i poslovnih struktura i delegatskih i izvršnih, upravnih i političkih struktura dolazimo sve više u situaciju da sistem postaje neefikasan i da se zamagljuje problem odgovornosti.

I peto, vodeći računa o navedenim proturječnostima potrebno je precizno potražiti odgovore na pitanja u kome pravcu razvijati naš politički sistem socijalističkog samoupravljanja.

Mislim da ne treba dokazivati da je naš sistem još uvijek mješavina triju sistema, da ima mnoge elemente, i da će ih još dugo imati, građanskog društva, da mora uvažavati ekonomske zakonitosti, robnu proizvodnju, tržište, jer je to najefikasniji način razvoja proizvodnih snaga. Isto tako, on će još dugo imati elemente državnog socijalizma, s tendencijom da elementi samoupravljanja prerastaju u cjelovit sistem u kojem će se postupno smanjivati elementi građanskog društva i državnog socijalizma.

S tim u vezi postavlja se pitanje gdje smo danas, da li treba jačati ili slabiti elemente građanskog društva, odnosno da li treba jačati ili slabiti elemente državnog socijalizma?

I odgovori na ta pitanja vrlo su različiti. Dok jedni tvrde da smo u sistemu potisnuli više od programiranog, više od željenog, djelovanje ekonomskih zakonitosti, robne proizvodnje i tržišta i mimo ustavnih ovlaštenja ojačali ulogu države na svim razinama, dotle drugi tvrde da su osnovni problemi u slabom funkcioniranju političkog sistema rezultat privatizacije, grupnovlasničkih tendencija i jačanja elemenata građanskog društva, uz nepotpuno i nedovoljno ostvarivanje funkcija države.

Brojni su nesporazumi u nas i o odnosima građanske i socijalističke demokracije, a može se čak reći i o odnosu socijalizma i demokracije. Duboko stojim na stajalištu da socijalizam bez demokracije nema smisla, odnosno da je socijalistička demokracija viši, razvijeniji oblik demokracije od dostignuća građanske demokracije. Međutim, socijalistička demokracija uključuje u sebe neke elemente građanske demokracije kao civilizacijsku tekovinu razvoja društva. Analizom razvoja našeg sistema poslije rata moguće je dokazati da smo koristili dostignuća razvoja građanske demokracije, ali da smo stalno težili da idemo dalje, da demokratske odnose proširujemo na ekonomsku sferu i sferu rada čovjeka. Dakle, ostvarivanje nekih elemenata građanske demokracije u našem sistemu nije cilj socijalističkog samoupravljanja, ali je ono nužno kao tekovina civilizacijskog razvoja čovječanstva da bi se potpunije mogao ostvarivati jedan od bitnih ciljeva socijalističkog samoupravljanja — proširivanje sloboda i demokracije s političke sfere na ekonomsku sferu mijenjanjem položaja čovjeka u radu i odlučivanju o uvjetima i rezultatima rada, čime se i formalnim političkim slobodama daje stvaran sadržaj.

Socijalizam je kao koncepcija pokušaj znanstvenog predviđanja razvoja, odnosno pokušaj da se političkim sredstvima stvore što povoljniji uvjeti što bržeg razvijanja zakonitosti društvenog razvoja, te da se angažiranjem subjektivnih političkih snaga stvaraju uvjeti i pretpostavke ostvarivanja novih društvenih odnosa. Političkom revolucijom ta ideološka koncepcija pretvara se u politički sistem — konkretni politički poredak s jasnom orijentacijom da se političkim sredstvima, političkim sistemom, anticipira budući razvoj i da se političkim sredstvima, diktaturom proletarijata, osigurava i ubrzava razvoj u željenom pravcu. Tu koncepciju u osnovi smo preuzeli i razradili u skladu s konkretnim povijesnim uvjetima ostvarivanja socijalističke revolucije u nas. I naš politički sistem uvijek je bio, i danas je, a treba i u buduće da bude u određenom smislu anticipacija željenog, anticipacija naredne faze razvoja socijalističke revolucije. Zato je naš politički sistem bio, i dalje mora biti, sistem stalnih promjena. Politički sistem uvijek je do sada u nas bio, a i dalje treba da bude, sredstvo radničke klase kojim ona usmjerava razvoj i mijenja proizvodne odnose u željenom pravcu. Međutim, u izgradnji takvoga političkog sistema — ako se ne počne od realnih odnosa u društvenoj proizvodnji, društvenoj podjeli rada, razvoju tehnologije i proizvodnih snaga — događa se da se politički sistem ne programira i ne normira za narednu etapu razvoja društva, nego se izgrađuje prema nekim idealnim ciljevima i na neostvarivim pretpostavkama, te da se onda stvara povoljna klima da, s jedne strane, nastaje pritisak za širenjem komunizma u pravnoj normi i, s druge strane, praksa koja zbog, ne samo subjektivnih otpora, nego i nemogućnosti primjene takvih idealnih normi stvara paralelan sistem, onakav kakav može da funkcionira i koji se sve više razlikuje od normiranog. Dakle,

zbog toga što smo normirali nešto što nije moguće ostvariti u sadašnjim uvjetima u stvarnosti se mirimo s postojanjem dva paralelna sistema i bitnim odstupanjem prakse od programiranog i normiranog.

Riječ je o jednoj od najdubljih proturječnosti socijalizma u cjelini, koja se pojavljuje i u nas. Socijalizam je nastao u nerazvijenim zemljama i on zbog toga mora razviti privredne snage i učiniti ono što nije učinio kapitalizam. Zato on mora u prvi plan istaći i pragmatične ciljeve razvoja: povećanje proizvodnje, elektrifikaciju, urbanizaciju, povećanje standarda itd, dakle one zadatke koje je u povijesnom razvoju trebalo izvršiti građansko društvo, a što razvoj kapitalizma u tim zemljama nije učinio. Takva situacija otvara novu proturječnost, jer isticanje u prvi plan povećanja proizvodnje zahtijeva jačanje ekonomskih zakonitosti, konkurencije, robnonovčanih odnosa, dakle elemenata građanskog društva, koje — htjeli to ili ne — jačaju tendenciju stvaranja egoističnog čovjeka koji se bori za svoje privatne interese. Nasuprot tome, u ideologiji, politici, kulturi, društvenom moralu stalno se kao cilj ističe stvaranje novoga socijalističkog čovjeka, kritiziraju se s teorijskih i ideoloških pozicija robnonovčani odnosi, povećanje potrošnje i sve ono bez čega nije moguće ostvariti ciljeve brzoga proizvodnog razvoja.

Dakle, proturječnosti su ugrađene u sistem. U ekonomici silom ili milom, prikriveno ili javno, djeluju i dugo će još djelovati ekonomske zakonitosti građanskog društva. One se toleriraju da bi se u isto vrijeme u ideologiji, političkoj akciji, moralu oštro napadale i kritizirale. Ta proturječnost postoji i u našem sistemu. Dugoročni program ekonomske stabilizacije jasan je program kako na sadašnjem stupnju razvoja proizvodnih snaga ugrađivati i uvažavati ekonomske zakonitosti u našem političkom sistemu socijalističkog samoupravljanja. Međutim, ako to prihvaćamo, a svi odgovorni faktori u Jugoslaviji to su prihvatili, bez obzira da li nam se to sviđalo ili ne, moramo kao nužno zlo — da bismo razvili proizvodne snage — prihvatiti i mnogo onoga što robnonovčani i tržišni kriteriji produciraju u idejnoj i političkoj sferi. Možemo se i moramo boriti i nastojati da te negativne posljedice ublažavamo, korigiramo, da im ne damo da se razmašu, ali moramo biti svjesni da ih potpuno ne možemo ukloniti. A tu upravo nastaju najveći problemi u našem društvu jer su u nas vrlo jakе dogmatske snage koje samo na riječima prihvaćaju dugoročni program ekonomske stabilizacije, da bi ga idejno i politički stalno napadale i diskvalificirale kao restauraciju kapitalizma.

I kad je riječ o odnosu između države i samoupravljanja moramo, također, prestati s prevelikim ideologiziranjem. I tu valja poći od realnih proturječnosti društva, te utvrditi gdje država na sadašnjem stupnju razvoja proizvodnih snaga mora ne samo efikasno funkcionirati, nego i jačati. Ali, isto tako, treba energično poduzimati mjere u suzbijanju onih funkcija države koje su se razvile i koje se razvijaju mimo i nasuprot ustavnim rješenjima.

Posebno valja naglasiti da se u nas u analizi odnosa države i samoupravljanja često polazi od određenih ideoloških premisa, ponekad i nerealnih funkcija, a ne od analize dostignutog stupnja razvoja proizvodnih snaga i društvene podjele rada. U tom smislu postavlja se pitanje da li je ispravno stajalište da industrijski način proizvodnje i društvena podjela rada koja iz njega proizlazi zahtijevaju određeni tip organizacije proizvodnje. Da li dana tehničko-tehnološka struktura društva zakonito producira određene tendencije

jačanja države, bez obzira na volju subjektivnih snaga? U nas se često odnos države i samoupravljanja ne bazira na realnoj analizi tehničko-tehno-loške osnove i razvoja proizvodnih snaga i postojanja brojnih proturječnosti, nego se u političkom sistemu taj odnos izgrađuje na bazi ideoloških pretpostavki koje stvarno ne postoje, zbog čega u funkcioniranju političkog sistema zakonito nastaju suprotne tendencije u odnosu na zacrtane i programirane.

Organizacija proizvodnje, radna disciplina, izvršavanje radnih zadataka, znanstveno programiranje razvoja ne mogu biti predmet diskusije, kompromisa, odnosa snaga. O tome moraju odlučivati znanstvene i stručne strukture u našem sistemu, a mnoge funkcije u tome mora imati i suvremeno organizirana država.

Znanstvenotehnička revolucija, koja je na djelu, zahtijeva jačanje centralne regulacije u sistemu bez obzira na tip društvenog uređenja, osiguranje određenih fundamentalnih istraživanja, utvrđivanje programa promjene strukture privrede, stvaranje pretpostavki za organiziranje novih proizvodnji i stvaranje novih kadrova, što ni u mnogo razvijenijim društvima od našeg ne može osigurati postojeća privreda, uključujući i velike multinacionalne kompanije i različite svjetske ekonomske integracije i organizacije, bez adekvatnog organiziranja države.

Zato se u raspravama o državi u nas moramo oslobadati određenih klišeja i »tvrdih« ideoloških, ponekad i nerealnih, koncepcija, kako bismo mogli organizirati racionalan i efikasan državni aparat, te jasno utvrditi koje funkcije i na koji način država treba i mora da obavlja.

Pitanje je da li je moguće u uvjetima sve većeg integriranja svijeta, bez obzira na brojne prepreke, ostvarivati, barem koncepcijski, radikalno odumiranje države kada u svim sistemima 20. stoljeća država jača. Praksa pokazuje da radikalna rješenja nisu realna i da zato država ne samo da ne odumire, nego u nas — mimo proklamacija i volje subjektivnih snaga, mimo ustavnih rješenja — jača na svim razinama, preuzimajući i one funkcije koje ne bi trebala preuzimati. Dakle, radikalna koncepcija odumiranja države pretvorena je u praksi u jačanje države na svim razinama, ali na stihijski način, koji je neracionalan i neefikasan, te koji objektivno producira krizu.

Posljednje pitanje, koje je po mome mišljenju vrlo bitno ne samo za odnos ekonomije i politike, nego i za razvoj socijalističkog samoupravljanja u cjelini, jest odnos između političkih, poslovnih i upravnih struktura, s jedne strane, i delegatskih i samoupravnih struktura, s druge strane. Mislim da je te odnose potrebno u cjelini preispitati, uključujući i neke teorijske postavke i ustavna i normativna rješenja, a ne samo društvenu praksu. Mnoge analize funkcioniranja političkog sistema pokazuju da su političke, poslovne i upravne strukture mimo ustavnih ovlaštenja preuzele stvarno odlučivanje, posebno u velikom dijelu sredstava društvene reprodukcije. Mora se ne samo odgovoriti na pitanje zašto se to desilo, nego i što valja učiniti da se ojača moć udruženog rada, odnosno delegatskih i samoupravnih struktura u cjelini.

U odgovoru na postavljeno pitanje valja preispitati odnose, prava i obveze organa upravljanja i stručnih i rukovodećih organa, te osigurati poduzimanje takvih mjera da u procesu jača moć delegatskih i samoupravnih struktura, a istovremeno utjecaj znanosti i stručnosti osigurava efikasnost sistema, usklađivanje pojedinačnih i grupnih interesa s društvenim interesima, kako bi se donosile optimalne i društveno racionalne odluke. Međutim,

kako se u političkom sistemu u raznim fazama procesa odlučivanja stvara dominacija izvršnopolitičkih, poslovnih, upravnih i stručnih struktura mogu se postaviti sljedeća pitanja:

prvo, da li delegatski sistem, onakav kakav je sad, i programatski i normativno omogućuje prevlast izvršnopolitičkih organa, poslovnih i stručnih organa, jer je izgrađen na principu ravnopravnosti interesa i prava svih da sudjeluju u demokratskoj borbi interesa, čime se omogućuje da dodu do izražaja interesi i stavovi grupa i timova koji su najbolje informirani, najstručniji, a to su upravo stručni organi, politički, upravni i poslovni rukovodeći timovi;

drugo, da li bi trebalo znanstvene, stručne, upravne, političke organe i rukovodeće političke timove promjenama u sistemu dovesti u položaj da odlučuju o stručnim stvarima s punom odgovornošću, a da samoupravni organi i delegatske strukture odlučuju o socioekonomskim odnosima, o društvenim odnosima? U odgovorima na ta pitanja naše društvo nalazi se pred velikom dilemom. Kako dalje razvijati samoupravljanje, ne samo u udruženom radu, nego i u društvu u cjelini, kako razgraničiti samoupravne funkcije od rukovodno-stručnih, kako ne samo teorijski nego i praktično utjecati na uklanjanje deformacija? U tom smislu potrebno je odgovoriti na pitanje: treba li energično dalje inzistirati da radnik odlučuje o svakodnevnim stručnim pitanjima ili ga treba prvenstveno usmjeriti k stvarnom odlučivanju o globalnim pitanjima društvenih odnosa, stvaranja i raspodjele dohotka, uz davanje veće samostalnosti i odgovornosti stručnim organima u predlaganju i realiziranju tako utvrđene politike?

Radnik bi trebao odlučivati o bitnim, kapitalnim pitanjima društvenih odnosa, a o stručnim pitanjima, organizaciji rada, tehnologiji odlučivali bi stručni organi s potpunom odgovornošću. Sadašnja situacija dovodi do toga da se za promašene investicije ne može utvrditi odgovornost, jer se stručni organi, rukovodeći timovi, izvršnopolitički organi pokrivaju odlukama samoupravnih i delegatskih struktura, koje su objektivno bile dovedene u situaciju da se izjašnjavaju o elaboratima, tehnologiji i stručnim pitanjima o kojima samoupravljači ne mogu kompetentno odlučivati. Zato se zalažem da se u okviru predstojećih rasprava o kritičkoj analizi političkog sistema, ali ne samo u okviru njih, više raspravlja i o nekim teorijskim principima i temeljnim vrijednostima i proturječnostima delegatskog sistema, a pogotovo načinima i oblicima njihove institucionalizacije, odnosno operacionalizacije u sistemu. Posebno se zalažem da se preispita teorijski princip ravnopravnosti interesa svih socijalnih grupacija u izražavanju, povezivanju i ostvarivanju interesa u delegatskom sistemu, jer taj princip u realnim odnosima snaga i različitom ekonomskom, kulturnom, obrazovnom i socijalnom položaju pojedinih kategorija radnih ljudi i građana — slično kao i princip formalnopravne jednakosti i ravnopravnosti — dovodi do prevlasti socijalnih grupacija koje su obrazovnije, informiranije, koje zauzimaju komandne pozicije, koje su u povoljnijem ekonomskom položaju itd. Kako se o nijednome teorijskom principu ne može raspravljati izvan konkretnog vremena i konkretnih uvjeta, princip formalnopravne ravnopravnosti interesa svih radnih ljudi i građana i njihovih samoupravnih organizacija i zajednica u delegatskom sistemu, dakle radnih ljudi i građana s bitno različitim mogućnostima ostvarivanja te ravno-

pravnosti, polazi od pretpostavke slabljenja socijalno-klasnih konflikata u društvu, odnosno od pretpostavke da se većina suprotstavljenih interesa može riješiti i rješavati sporazumijevanjem i dogovaranjem te povezivanjem interesa, uz istovremeno ostvarivanje bitnih društvenih interesa. Iako sam suglasan da princip ravnopravnosti interesa mora ostati jednim od dugoročnih strategijskih principa i temelja ostvarivanja socijalističkog samoupravljanja, smatram da u sadašnjim realnim društveno-ekonomskim odnosima u nas mora biti nadopunjen nizom dodatnih mjera koje će osigurati ravnopravnost u ostvarivanju interesa različitih socijalnih grupacija, a ne samo formalnopravnu ravnopravnost u izražavanju interesa, odnosno formalnopravnu jednakost šansi, jer se jednake šanse ostvaruju vrlo različito, ovisno o društvenoj moći i stvarnom položaju određenih socijalnih grupacija u društvu. Zato bi bilo potrebno osigurati:

- (a) veću mogućnost izražavanja i ostvarivanja interesa niza socijalnih grupacija koje su u ostvarivanju delegatskog sistema u nepovoljnom položaju. To se posebno odnosi na radnike u udruženom radu, odnosno na proizvodnu sferu društva, koja je sve više pod tutorstvom neproizvodnih struktura;
- (b) veće izražavanje i utjecaj svih kreativnih snaga u procesima donošenja odluka u delegatskom sistemu, a pogotovo organiziranog znanja koje treba postati glavnom proizvodnom snagom razvoja društva;
- (c) potpuniju zaštitu društvenog interesa i njegovo ugrađivanje kao temeljnog kriterija »propuštanja« pojedinačnih i grupnih interesa na svim razinama.

Cilj delegatskog sistema nije u ostvarivanju formalnopravne ravnopravnosti interesa pojedinaca i različitih socijalnih grupacija, niti ostvarivanje prava da se pod jednakim uvjetima svaki pojedinac ili svaka socijalna grupa ima pravo boriti za ostvarivanje svojih interesa, nego je cilj ostvarivanje zbiljske ravnopravnosti koja se temelji, prije svega, na pravu da oni koji stvaraju dohodak o njemu i odlučuju. Zato se zalažem za napuštanje principa formalnopravne ravnopravnosti interesa pojedinaca i različitih socijalnih grupacija koje objektivno dovode do borbe interesa i pobjede jačih i sposobnijih, do parcijalizacije i ugrožavanja društvenih interesa, a za zbiljsku ravnopravnost interesa. To znači da politički sistem u cjelini treba da bude postavljen tako da osigura ravnopravnost svih socijalnih grupacija u ostvarivanju interesa, a ne samo formalno-pravnu jednakost u izražavanju interesa, odnosno pružanju jednakih šansi. Jer, takav sistem jednakih šansi i formalnopravne jednakosti interesa zakonito u praksi, u sadašnjim uvjetima, dovodi do dominacije interesa tehnobirokratskih struktura.

Zdravko Tomac

**FALSE AND REAL CONTRADICTION
OF THE POLITICAL SYSTEM**

Summary

The discussion of the contradictions inherent in the political system of socialist self-management should include the consideration of some fundamental problems. Firstly, it should provide an answer to the question of the reasons for the domination of politics over economics in Yugoslav society. Secondly, does it imply, and to what extent, the incorporation of elements of bourgeois society in economics and the strengthening of elements of bourgeois democracy in the political system? Thirdly, the character and the systemic functions of the state in a society based on self-management should be defined. Fourthly, the relationship should be determined between self-managing, on the one hand, and executive, administrative and political structures, on the other, in the processes of social decision-making. Fifthly, taking into account the conclusions reached by the analysis of the foregoing problems, new lines of development of the Yugoslav political system should be traced. The author indicates some aspects of the mentioned problems and suggests some possible answers.